

Jancsák Csaba

TÖRTÉNELMI REFORM A TANÁRKÉPZÉSBEN

**– AZ ÁLLAMI POLGÁRI ISKOLAI TANÁRKÉPZŐ
FŐISKOLA SZEGEDRE KERÜLÉSE, SZERVEZETI
KERETEINEK ÉS KÉPZÉSI RENDJÉNEK
KIALAKÍTÁSA ÉS A SZEGEDI EGYETEMMEL
VALÓ KOOPERÁCIÓ EGYES KÉRDÉSEI (1928–1937)¹**

BEVEZETÉS²

A Szegedi Tudományegyetem és annak Juhász Gyula Pedagógusképző Kara múltjának egy szeletét bemutatni kívánó dolgozat bevezetéseként mindenképpen szükséges rövid áttekintést nyújtani a jelenlegi anyaintézmény múltjáról, sőt egy vázlatos képet láttatni a közelmúlt intézménytörténetét meghatározó eseményeiről is.

A jelenlegi intézmény 2000. január 1-én jött létre. Az integrációt (azaz új intézmény létrehozását) a Felsőoktatási Törvény³ határozta meg, azonban szoros előzményeként meg kell említeni az 1991. március 14-én az akkor itt működő öt felsőoktatási intézmény⁴ önkéntes együttműködésével létrejött szegedi Universitas-szövetséget,

¹ A tanulmány a Debreceni Egyetem Nevelés és Művelődéstudományok Doktori Program keretében készült.

² Az egyetem szegedi működésének 1921 és 1998 közötti történetének alapvető irodalma: Szentirmai László – Ráczné Mojzes Katalin (szerk.): A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene. Szeged, 1998, JATE Ugyanakkor a jogelőd intézmények történetének tematikájában további, mélyebb adalékokkal szolgálnak a JATE-SZOTE és a JGYTF által kiadott Almanachok, ld. irodalomjegyzék.

³ 2000. évi XCVII. törvény módosította az 1993. évi LXXX. Felsőoktatási törvényt.

⁴ József Attila Tudományegyetem (JATE), Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem (SZOTE), Juhász Gyula Tanárképző Főiskola (JGYTF), Kertészeti és Élelmiszeripari

majd 1994. november 1-én a Szegedi Egyetemi Szövetséget, végül pedig az 1998-ban létrejött Szegedi Felsőoktatási Szövetséget, mely végigvitte a szegedi felsőoktatási intézmények egyesülését az ezredfordulón.

Maga a Szegedi Tudományegyetem mint intézményi név azonban már létezett korábban is. Az 1872. május 9-én megalapított Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem oktatói karának 1918-as menekülése⁵ folytán az állampolgárságért a román királyhoz hűségesküt fogadni nem kívánó professzorok rövid budapesti „albérlet” után, Klebelsberg Kuno vallás és közoktatásügyi miniszter (az egyetem és a város számára egyaránt a jövő felfelé ívelő pályáját meghatározó) oktatásszervező-politikai tevékenységének köszönhetően 1921-ben Szegeden nyert elhelyezést⁶, majd 1940-ben az egyetem oktatási kereteinek és az oktatók egy részének (az „országgyarapodás” következtében újra Magyarország részévé váló Észak-Erdély visszacsatolásával) Kolozsvárra való visszaköltözésével új intézmény, a Horthy Miklós Tudományegyetem jött létre⁷, melynek jogfolytonos utódja lett az 1945-ben nevét Szegedi Tudományegyetemre változtató intézmény. (Az Orvoskar 1951-ben a sztálini oktatási elveknek megfelelően kivált az egyetemből és lett önálló intézmény.)

Az egykori Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Magyarország egyik legrégebbi tanárképző intézménye volt. A Dél-Alföld kulturális centrumába, Szegedre 1928-ban Klebelsberg Kuno⁸ vallás- és közoktatásügyi miniszter reformjainak

Egyetem Szegedi Főiskolai Kara (SZÉF), valamint a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Szegei Konzervatóriuma (LFZF-SZ).

⁵ A román csapatok 1918. december 24-én vonultak be Kolozsvárra. 1919. május 12-én az oktatás a magyar egyetemen végleg megszűnt. Bővebben ld. Pukánszky 1987

⁶ 1921 június 17-én a nemzetgyűlés elfogadta, a kormányzó kihirdette és június 27-én a Budapesti Közlöny mint 1921. évi XXV. törvénycikket közölte, hogy a kolozsvári egyetem ideiglenesen Szegeden nyert elhelyezést. Az egyetem első szegedi rektora Menyhárt Gáspár volt. Mint Pukánszky Béla rámutat az „1920/21-es tanévben az a sajtósághozos helyzet alakult ki, hogy egy egyetem tanárai egy időben két különböző városban (Úgy mint Kolozsváron és Szegeden – JCs) végezték oktató és tudományos munkájukat” (Pukánszky 1987)

⁷ 1940. október 16-án az 1940. Évi XXVIII. Törvénycikk a Ferenc József Tudományegyetem működését visszahelyezte Kolozsvárra és Szegeden Horthy Miklós Tudományegyetem néven új egyetemet hozott létre. Az szegedi egyetem rektora ekkor (1940/41-es tanév) Szent-Györgyi Albert volt.

⁸ Klebelsberg Kuno (1875-1932) vallás és közoktatásügyi miniszter (1922-1931) tevékenysége máig érvényes módon monografikus jelleggel nem került feldolgozásra. A legutóbbi években született munkák (melyek közül a legjelentősebbek T. Molnár Gizella, T. Kiss Tamás kötetei) inkább forráskiadványok, melyben a kulturpolitikus beszédei és írásai kerültek megszerkesztésre. Klebelsberg halálának tizedik évfordulóján megjelent Huszti József kellően árnyalt és szemléletes életrajza és pályaképe, ám napjainkra ez elavult. A XX. század egyik legjelentősebb oktatás és művelődéspolitikus munkásságának tudományos igényű monografikus feldolgozása még várat magára. (Ld. még Irodalomjegyzék.)

köszönhetően került az intézmény s az egységes négy éves tanárképzést a gyakorlati képzés céljára szolgáló polgári iskolával összekötő kultúrpolitikai koncepció nemcsak Szeged jövőbeni diákváros jellegét határozta meg, hanem az ország számára a tudásközpontú fejlődés alapjainak lerakását is jelentette. Ezen történelmi gyökereken túl a főiskolai kar képzési rendszerének közvetlen előzményei a szegedi Pedagógiai Főiskola képzési szerkezete, illetve az 1964-re kialakult négyéves, kétszakos tanárképzés, amely általánosságban ma is folyik a karon. A 2000-ben Szegeden is lezajlott egyetemi integráció óta jelentősen megváltozott a főiskolai kar élete. A fentebb röviden összefoglalt, sajátosan szegedi intézménytörténeti pályáiv egyedülálló volta napjainkban nem minden konfliktus nélküli egyetempolitikai helyzetet eredményezett.

Mindemellett ugyanakkor az intézménytörténet és városfejlődés kapcsolatai, valamint a képzést olyannyira jellemző „szögediségek” által meghatározottan is hallgatónak lenni a tanárképzőn némileg más, mint a szegedi felsőoktatás más egységeiben. Más, hiszen amellet, hogy a leendő diákoknak be kell illeszkedni a felsőoktatási hallgatók hétköznapijaiba, tehát egy nagyobb közösségnek kell tagjává válni, ugyanakkor fel kell készülni a leendő értelmiségi, pedagógus pályára is, annak gyermekközpontúságával, humanizmusával, de ugyanakkor szakmai és módszertani szempontból való megalapozottságával és sorsszerű vívódásával, gyermek- és szakmaféltésével együtt.

A közel egy éve nevét Juhász Gyula Pedagógusképző Karra változtató egységhez napjainkban a pedagógusképzés három ága, a tanítóképzés, az óvóképzés és a gyógypedagógus-képzés tartozik, a tanárképzésért, az egyetemen belüli „munkamegosztás” következtében a Bölcsészettudományi Kar a felelős, s azt „saját hatáskörben” oldja meg.

A főiskola szegedi éveinek kezdetét vizsgálandó szükséges röviden összefoglalni a jogelőd intézményeknek a Polgári Iskolai Tanárképző Intézet (Buda, Paedagogium) és a Polgári Iskolai Tanárképző Intézet (Pest, Erzsébet Nőiskola) történetét is. Az 1868. évi XXXVIII. tc., mely Eötvös József kultuszministerségéhez köthető, megalkotta a polgári iskola intézményét, mely az iparos, kereskedő, tisztviselő réteg gyermekeinek képzését szolgálta. Azonban ezen intézménytípushoz nem iktatták törvénybe a polgári iskolai tanárok képzését szolgáló tanárképző intézetet. 1873/74 tanévben (külön rendelkezéssel létrehozva⁹) kezdte meg működését¹⁰ a polgári iskolai tanárok, illetve tanárnők képzését ellátó két intézet, melyek a szegedi pedagógusképző kar jogelőd intéz-

⁹ Eötvös József utóda a miniszteri székben 1972. szeptember 4-től Trefort Ágoston lett, aki 1972. évi 34.102. sz. rendeletével kezdeményezte a tárgyalásokat az intézetek létrehozásáról, majd 1873. január 15-én kiadott 945. sz. rendeletével létrehozta azokat.

¹⁰ Az első tanév 1873. október 28-án nyílt meg.

ményei. A képzés ekkor két éves volt és két szakcsoportban¹¹ zajlott. A képzés idejét 1881-be három évre emelték, majd 1895-ben a két fő szakcsoportot mellett három mellék-szakcsoportot¹² indítottak el.

1918-ban az intézetek oktatóinak régi vágyát beteljesítve Imre Sándor (az intézet tanára és 1918 márciusa és november e között igazgatója), aki 1918 októberében a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára lett, ebben a minőségében kezdeményezett lépéseket az intézmények főiskolai címének megadására. 1918. december 6-án jelent meg a rendelet, mely a két intézet főiskolai átszervezését előírta.¹³ Ha csak a két intézmény igazgatóinak – úgymint a nevelés szakmai minőségéért felelős és az oktatás szervezését meghatározó aktorok – névsorát¹⁴ tekintjük is át, azt állapíthatjuk meg, hogy a hazai közoktatásügy és az e területtel foglalkozó tudományos élet ismert egyéniségei álltak a két jogelőd főiskola élén.

A dolgozat oktatástörténeti voltánál fogva szükséges néhány sorban érinteni a két főiskolán végzett tudományos munkát is. Mindkét intézet tanári karának tagjai a magyar tudományos élet egy-egy területének jelentős egyéniségei voltak.¹⁵ A két főiskolán tanító férfi tanárok többsége egyetemi magántanári képesítéssel rendelkezett. (Ez az akkori oktatáspolitikai és társadalmi környezetnek megfelelően nem vonatkozhatott a női tanárookra is.)

¹¹ Nyelvi és történettudományi, illetve mennyiség és természettudományi szakcsoportban.

¹² Rajz, zene, tornászati mellékszakcsoportok.

¹³ „Életem a főiskoláért” Ábrahám Ambrus önéletrajzi írása, Írások a főiskola történetéről. Szeged, 1993, JGYTF Kiadó

¹⁴ A Polgári Iskolai Tanárképző Intézet igazgatói voltak: 1. Gyertyánffy István 1873/74 – 1895/96. 2. Kiss Áron 1896/97 – 1906/07. 3. Váangel Jenő 1907/08 – 1917. dec. 29. 4. Koch Ferenc 1917. dec. 29. – 1918. márc. 14. 5. Imre Sándor 1918. márc. 14. – 1918. nov. 15. 6. Koch Ferenc 1918. nov. 15. – 1919. ápr. 15. 7. Imre Sándor 1919. ápr. 15. – 1919. aug. 9. 8. Koch Ferenc 1919. aug. 9. – 1919. dec. 19. 9. Gyulai Ágost 1919. dec. 19. – 1927/28.

A Polgári Iskolai Tanárnőképző Intézet igazgató(nő)i voltak: 1. Zirzen Janka 1873/74 – 1895/96. 2. Lázárné Kaszner Janka 1896/97 – 1910/11. 3. Berta Ilona 1911/12 – 1919. ápr. 30. 4. Bereviczy Gizella 1919. máj. 1. – 1919. aug. 9. 5. Berta Ilona 1919. aug. 9. – 1920. febr. 4. 6. Horger Antal 1920. febr. 4. – 1922. márc. 1. 7. Tolnai Vilmos 1922. márc. 1. – 1922. aug. 14. 8. Solymossy Sándor 1922. aug. 14. – 1923. júl. 30. 9. Barkáts Mária 1923. júl. 30. – 1927/28.

¹⁵ *Filozófia, pszichológia, pedagógia*: Gyertyánffy István, Kis Áron, Imre Sándor, Zirzen Janka, Lázárné Kaszner Jutka, Sebestyén Stetina Ilona; *Magyar irodalom*: Gyulai Ágost, Király Pál, Tolnai Vilmos, Berta Ilona, Berzeviczy Gizella; *Magyar nyelvészet*: Erdélyi Lajos, Horger Antal; *Történelem*: Lovcsányi Gyula; *Földrajz*: Littke Aurél; *Matematika*: Goldziher Károly, Rucsinszky Lajos, Pavetits Mihály, Suppán Vilmos; *Kémia*: Koch Ferenc, Kozocsa Tivadar; *Fizika*: Kovács János, Heller Ágost; *Biológia*: Vánget Jenő; *Német nyelv*: Weber Ede, Gragger Róbert, Hermann Antal; *Ének-zene*: Bartalus István; *Testnevelés*: Kmetykó János. Részletesebben itt: Bereczki 1998

A KÉT BUDAPESTI POLGÁRI ISKOLAI TANÁRKÉPZŐ INTÉZET ÖSSZEVONÁSA ÉS A SZEGEDRE HELYEZÉS ELŐZMÉNYEI

A két főiskola egyesítését és Szegedre helyezését Klebelsberg Kuno vallás és közoktatásügyi miniszter hosszú előkészítő munka után rendelte el. A Polgári Iskolai Tanáregyesületi közlöny 1927 júliusában közölte a hírt, hogy „Új intézménnyel bővül a szegedi bölcsészeti fakultás”¹⁶ Ugyaninnen értesülhetünk, hogy a miniszteri tanácsos, Dulovics Árpád a szegedi polgármesterrel Somogyi Szilveszterrel tárgyalt a polgári iskolai tanárképzők szegedi elhelyezéséről.

Klebelsberg reformja a polgári iskolai tanárképzés területén szorosan illeszkedett kultúrpolitikai célkitűzéseire. E koncepcióban a miniszter fontos szerepet szánt a polgári iskoláknak is.

Az országgyűlés 1927-ben megalkotta a polgári iskolákkal foglalkozó XII. tc-et, amely pontosan megjelöli az iskolatípus helyét a hazai oktatási rendszerben, ugyanakkor pedig célkitűzését sokkal gyakorlatiasabbá teszi: „A polgári iskola valósággal az az eszköz, amely a népes falvat a maga csendes munkájával felemelkedni segíti a kisvárosok szánvonalára, s a magyar nép négy polgári osztályt végezve ugyanazon műveltséghez jusson, amelyhez Ausztriában és Németországban mindenki eljut.”¹⁷

Klebelsberg tehát – az ismert külpolitikai okok miatt kialakult geopolitikai helyzetre való megoldáskeresésén túl – az a szempont is vezérelte a decentralizáció végigvitelével (egyfajta oktatási végvárak létrehozásával), hogy a polgári iskolák tanári kara jelentékenyen gyarapítani fogja az adott településen működő, a főjegyzőből, az orvosból, a gyógyszerészből, a lelkészből és egy-egy ügyvédből álló kis létszámú értelmiséget.

Miért éppen Szegedre került a két – immáron egyesített – főiskola?

A polgári iskolai tanárképzés reformjáról a múlt század húszas éveiben kialakult vitában az egyetemek – számos okot felsorolva – elzárkóztak attól, hogy a polgári iskolai tanárképzés tanárképzési részét vállalják. A Humbolt-i hagyomány szerint az egyetemek a tudomány várai, szabad oktatási renddel, nagyívű előadásokkal, mely szerepbe nem illett bele a pedagógiai praktikum feszes tanrendű oktatása, szeminarizálása.¹⁸ Ugyanakkor pedig az oktatói és infrastrukturális kihasználtságuk

¹⁶ Idézi Bereczki 1998:116

¹⁷ Ld. még Miklós 2007

¹⁸ Klebelsberg nem restellte a sok esetben kritikus véleményét elmondani. Egy 1928-as beszédében például a magyar egyetemi oktatásról így szólt: „Nagy fájdalommal konstatálom, hogy az előadások sokszor a szemeszterben későn kezdődnek meg ... megérünk 20-35 perces órákat, megérjük, hogy az előadások lemondanak. ... az egyetemi rendszer a fiatalokat leszoktatja a tanulásról ... egyes tanárok folyton ... ugyanazt adják elő.” (Ladányi 2000:108) „A magyar nemzet nem használhat olyan egyetemi tanárt, aki a katedra

teljesnek volt tekinthető, tehát úgy vélték, nem tudnak elbírní egy nagy tömegű és az oktatási kultúrájukban mintanélküli (tehát idegen) rendszer beemelésével. (A budapesti egyetem például azzal védekezett – mutatta be Bereczki (1996) –, hogy funkcióképességét 100 %-ban kihasználja, ezért a polgári iskolai tanárképzés számára nincs hely.

Amennyiben Klebelsberg tartani kívánta magát a decentralizáció koncepciójához, akkor már csak egy intézmény maradt: a Kolozsvárról Szegedre „ideiglenesen” áthelyezett Ferenc József Tudományegyetem.

A húszas évekbeli szegedi egyetemnek csekély hallgatói létszáma volt¹⁹, ugyanakkor pedig négy fakultással rendelkezett. A képzési céloknak és az oktatáspolitikai környezetnek egyaránt a legjobban Szeged felelt meg.

Kezdetben a szegedi egyetem tanári kara is kifogásokat emelt az ellen, hogy vállalja az egyetem funkciója mellett a polgári iskolai tanárképzést is, nem sokkal később (véltetően a hallgatói létszám csekély volta és Klebelsberg erőteljes politikai hatása miatt) azonban ez az álláspont megváltozott. Az intézmény történetének legjelentősebb kutatója Berecki Sándor vélekedése szerint nincs írásos dokumentum e változás nyomán követésére. A fentebb említett politikai ráhatást valószínűsítik, hogy a feltételezhető nagy „diplomáciai előkészítések”, személyes beszélgetések folyhattak egyrészt Klebelsberg és a város vezetősége – elsősorban a polgármester, Somogyi Szilveszter – között, másrészt Klebelsberg, illetve a város vezetősége és az egyetem vezetői között. Kétségtelen azonban az, hogy amikor Klebelsberg az áthelyezés kérdésében végleg Szeged mellett döntött, akkor a szegedi egyetem bölcsészeti fakultásának előterjesztésére Klebelsberg szakbizottságot küldött ki a polgári iskolai tanárképzés átszervezésére és a szegedi egyetemnél történő együttműködés kidolgozására. A szakbizottság elnöke Kornis Gyula államtitkár lett, aki a kérdés kidolgozására Huszti József egyetemi tanárt kérte fel.

A POLGÁRI ISKOLAI TANÁRKÉPZÉS ÁTFOGÓ REFORMJA

Meg kell jegyezzük, hogy az a kép, melyben a polgári iskolai tanárképzés reformjában mindig és kizárólag Klebelsberg szerepét emelik ki, a miniszter és nemzetgyűlési képviselő természetesen elvitathatatlan szerepe mellett némi ár-

magasságaiból elszavalja, elmondja vagy elmotyogja a maga tudományát, egyébként az ifjúsággal nem törődik, s azután ismeretlen tömegeket levizsgáztat.” (Ladányi 2000:110)

¹⁹ Klebelsberg kultuszminiszterként – idézi Pukánszky Béla – 1929. január 4-én, Dézsi Lajos rektorhoz intézett levelében „emlékeztetett arra, hogy megakadályozta a kis hallgatói létszámú szegedi egyetem takarékosági okok miatt fenyegető megszüntetését, s a Szegedre helyezett tanárképző főiskola is az egyetem benépesítését szolgálja.” (Pukánszky Béla: Pedagógiai és pszichológiai tudományos iskolák a szegedi egyetemen)

nyalásra szorul, hiszen a tanárképzés szervezeti és tartalmi munkájának kidolgozásában elvitathatatlan érdemei voltak Huszti Józsefnek is.

Huszti József (1887–1954) és oktatáspolitikai-oktatásszervező munkássága a magyar felsőoktatás történetének kellő árnyaltságban nem feldolgozott személyisége. Azt is mondhatjuk, hogy a polgári iskolai tanárképzés új rendszerének kidolgozása szakmailag Huszti József alkotása. „Huszti József kiválasztásánál bizonyára fontos szempont volt az, hogy intenzíven foglalkozott a tanárképzés, a felsőoktatás közoktatáspolitikai kérdéseivel, bár tudományos tevékenysége elsősorban a klasszika-filológia területén volt. Közrejátszhatott az is, hogy gimnáziumi tevékenysége után 1915-től 1918-ig tanított a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán, majd az Eötvös Kollégium tanára lett. 1921-től pedig egyetemi magántanár, majd 1923-tól Szegeden egyetemi rendes tanár lett, 1922-ben pedig az MTA tagja. Bizonyára politikai szempontok is szerepet kaptak abban, hogy e fontos feladatra nem más személyt – pl. Imre Sándort – kérték fel.”²⁰

A Huszti által 1927-ben kidolgozott, a polgári iskolai tanárképzést leíró reformjavaslatot megvitatta a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, a szegedi egyetem, az Országos Polgári Iskolai Tanár egyesület (OPIE). A két érintett tanárképző főiskolát ugyanakkor nem vonták be a vitába.

Huszti érvelése azonos volt a hazai egyetemek felfogásával, minthogy lehetlennék tartotta, hogy a polgári iskolai tanárképzést teljes egészében vállalná a szegedi egyetem. A tanárképzésnek Huszti három elemét különbözteti meg: a tudományos kutatásba való bevezetést, a tanári hivatásra való előkészítést és a didaktikai kiképzést – e feladatok közül az egyetem csak az elsőt vállalta. Az egyetem tudniillik csak azt adhatja – Huszti vélekedése szerint –, ami a lényege (a tudomány fellegvára), mást tehát, mint tudományt (és annak módszerei) nem adhat, célkitűzései részben mások is, mint ami tisztán a tanárképzéshez szükséges. Mivel az egyetem képzési célkitűzése nem egyezett meg a polgári iskolai tanárképzésével, természetes volt, hogy a polgári iskolai tanárképzés feladatai közül az egyetem fentebbiek közül az elsőt vállalhatta (a tudományos kutatásba való bevezetés), míg az utóbbi kettő feladat megoldása érdekében a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolának és a gyakorló iskolának továbbra is fenn kellett maradnia. „Huszti javaslatának ez kétségtelen pozitív része, hogy a Főiskolát nem akarja felszámolni, elismerve annak közoktatás-politikai érdemeit és értékeit. Igaz, Klebelsbergnek is csak a tanárképzés reformjának kezdetén volt olyan szándéka, hogy a két főiskolát megszünteti és beolvasztja az egyetembe. A polgári iskolai tanárképzésről kialakult viták és az egyetemek tiltakozása után – melyben kifejtették, hogy a polgári iskola tanárképzést az egyetemek nem vállalhatják – Klebelsberg elállt ettől a szándékától. Huszti tervezete ezt a fejlesztési megoldást erősítette meg.”²¹

²⁰ Bereczki 1996:21

²¹ Bereczki 1996:23

Husztai javaslatának többi része kooperatív jellegű modellt ír le: a polgári iskolai tanárjelölt egyetemi tanulmányainak célját úgy határozza meg, hogy a főiskolán kapott általános áttekintésen felül elmélyült tudásra tegyen szert, és szaktárgya iránt tudományos munkásságra is képes legyen. Az egyetemi képzés célja tehát az, hogy a polgári iskolai tanárképző hallgatóit a tudományos életbe bevezesse, a tudományos módszerrel megismertesse. Ennek következtében az átszervezés a tanárképző főiskolának az egyetemmel való kooperációjáról rendelkezik, tehát a hallgatók egyik szaktárgyukból heti öt-hat órában az egyetemen is hallgatnak előadásokat és azokból kollokválnak. Husztai javaslata azt is kimutatta, hogy az eddig szakcsoportokat, a kiegészítő szakköröket, és a gyakorlati képzési rendet meg kell tartani változatlan formában, ugyanakkor pedig a képzési időt három évről négy évre kell felemelni, mert az egyetemmel való kooperálást csak így lehet működőképesen megoldani. Azt is hangsúlyozta, hogy a főiskolai hallgatók az egyetemen csak rendkívüli hallgatók lehetnek. Husztai elgondolása szerint a főiskolai szervezeti rendet úgy alakítanák át, hogy azt egy tíz tagú igazgatótanács vezetné, melynek feladata a hallgatók főiskolai és egyetemi tanulmányainak szabályozása lenne, ugyanakkor pedig a főiskolának nem lenne állandó igazgatója.

Husztai tervezetét a kiküldött bizottság megvitatta, azt elfogadta, majd a miniszteri jóváhagyás is megszületett. A javaslattal azonban nem mindenki értett egyet, az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületben (OPIE) erőteljes vita alakult ki. Ott többen is aláhúzták – említi Bereczki (1998) –, hogy a néhány órás egyetemi tanulmányok nem azonosak a teljes jogú egyetemi képzéssel, hiszen az csak akkor lenne az, ha a hallgató heti húsz órát hallgatna az egyetemen szaktárgyaiból. Emiatt javasolták azt is, hogy az egyetemen rendes hallgatói státuszúak legyenek a főiskolai hallgatók. Ezen felvetéseket-ellenvetéseket nem vették figyelembe.

A SZEGEDI OKTATÁS ELINDULÁSA

1928 őszén tehát a Husztai-féle szervezeti rendben kezdődött meg a Szegedre helyezett főiskola oktatási tevékenysége.²²

²² Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület (OPIE) igazgatótanácsa csak 1928. október 19-én hallgatta meg Husztai József előadói beszédét, melyben a teljes részletességű terv megjelent. Ugyanakkor Havas István az OPIE elnöke ezt nyilatkozta: „Ma a polgári iskolai tanárképzésről az a férfiú ad tájékoztatást, aki a legmagasabb helyről nyer megbízása folytán e jeles szervezetnek megalkotója, s aki további sorsának is gondviselő, végrehajtó tényezője lesz. Tudása, munkabírása zálog nekünk arra, hogy a végvárrá lett magyar Szegeden ez a tanárképző el fogja érni azt a magas nívót, mely az egyre viruló polgári iskola kül- és beléletét valóban megtermékenyíti.” Husztai – véleményünk szerint megkésétt, s ez jól tükröződik az első mondat tartalmában is – előadói beszédét így kezdte: „Éppen ma iratkoznak a polgári iskolai tanárjelöltek első írbén az egyetemre.” Idézi Bereczki 1998:129

A tanítás feltételei ekkor korántsem voltak ideálisnak nevezhetők, hiszen az intézmény áthelyezését, és az annak szánt épület átalakítását rövid idő alatt kellett megoldani s így megfelelően átgondolt tervről szó sem lehetett, sőt az átköltözéskor, az újrainduláshoz nyilvánvalóan szükséges plusz forrásokat sem kapott. A régi tanári kar is megfogyatkozott: a Paedagogiumból kevesen jöttek át, sőt az Erzsébet Nőiskolából csak egy fő, Radnóti Dezsőné, így a tanári kar nagyrészt óraadókból állt össze.

A szegedi új székhelyen való – a kezdetekben minden bizonnyal nem kis áldozatokkal járó – tevékenységet vállalók között ki kell emeljük Mester Jánosnak,²³ a pedagógia tanáranak nevét. Mester János 1921-től vezette a jogelőd Erzsébet Nőiskola Filozófiai és Pedagógiai Tanszékét, mely katedrával együtt költözött Szegedre. Tudományos munkái során Bárczy Gusztáv, Imre Sándor, Nagy László és Ozorai Frigyes munkatársa volt. Lélektant, logikát, neveléstörténetet, etikát, oktatott. Kutatásai során kezdetben a tanulói figyelem és annak kifáradása vizsgálatával foglalkozott, később pedig a fogyatékos, az elmaradott, és a tehetséges gyermek jellemzőivel. Mester János rendes tagja volt az Országos Polgári Iskolai Tanárvizsgáló Bizottságnak. Ugyanakkor pedig – Glattfelder Gyula püspök támogatása mellett – lelkipásztori tevékenységét sem hagyta abba: 1919-es temesvári működése után Budapestre költözve, a Regnum Marianumban mondott szentbeszédeket, a Miasszonyunkról nevezett nővérek számára pedig buzdító, lelkesítő beszédeket, úgynevezett exhortációkat tartott. 1930-ban meghívták a Ferenc József Tudományegyetem Filozófia Tanszékére, ahol Várkonyi Hildebranddal és Bognár Cecillel közösen teremtették meg a Szegedi Iskolát, melyben Don Bosco és Maria Montessori reformpedagógiai munkásságának oktatásával Mester János foglalkozott. Ekkor a főiskolai Pedagógiai-Filozófiai Tanszék vezetésének kérdését – a megüresedett vezetői szék végett – a tanári kar úgy kívánta megoldani, hogy annak kettéválását kezdeményezték, a vezetői megbízásra javaslattal élve egy-egy kiváló tudós-tanár – Somogyi József²⁴ és Tettamanti Béla²⁵ – személyében.²⁶ Mester János is egyetértett ezzel, sőt, mint a „nagy előd” javaslatként meg is fogalmazta, hogy Somogyi József legyen a filozófiai tanszék vezetője, a pedagógiáé pedig Tettamanti Béla, ám míg az intézményi vezetés elfogadta ezt, a miniszteri egyetértés nem született meg, tehát megmaradt az ikertanszék, az élére pedig Somogyi József nyert kinevezést. Tettamanti Béla pedig a továbbiakban óraadó tanárként dolgozott.²⁷

²³ Bővebben ld. Oláh 1998

²⁴ Somogyi József (1898–1948), tanszékvezető főiskolai tanár (1930–1948).

²⁵ Tettamanti Béla (1884–1959) a BTK Neveléstudományi és Lélektani Intézet vezetője (1950–1959).

²⁶ CSML, VIII. 19. 1. d. 78/1930, 81/1930, 94/1930

²⁷ CSML, VIII. 19. 2. d. 433/1931

Az áthelyezés humán-erőforrás szervezési és -menedzsment kérdéseit vizsgálva meg kell jegyezzük azt is, hogy a minisztérium komoly hibát ejtve nem gondoskodott az áthelyezést irányító vezető kinevezéséről. A költözéshez tehát hiányzott a szervezési-döntési (sőt tárgyalási) kompetenciákkal felruházott vezető személy, aki az intézmény érdekében akár ütközéseket-súrlódásokat is vállalva levezényli a szegedi helyfoglalást. Mindez néhány később jóvátehetetlen probléma forrása lett:

- A magyar irodalomtörténeti tanszék húszezer kötetes könyvtárát olyan zsúfoltságban tudták csak elhelyezni, hogy a használata lehetetlen volt, mert a kötetek egymás mögött három sorban álltak.
- Az állattani, növénytani, ásványtani, vegytani tanszék gazdag gyűjteményének nagy részét pincehelyiségekben raktározták, ahol a darabok gyors pusztulásnak indultak.
- Nem volt elegendő terem a hallgatók oktatására.

1943-ban Schilling Gábor a Főiskola főigazgatója az első szegedi éveket értékelve írta: „A Főiskola, melyet Klebelsberg Kuno kultuszminiszter 1928-ban Szegedre áthelyezett és újjá Tervezett, de egy szűk épület bilincseibe vert, áthelyezésének első pillanatától fogva a hely szűkösségével küszködött. A polgári iskolai tanárképzés érdekei azt követelik, hogy ez az égetően sürgős kérdés mielőbb megoldassék.”²⁸

Az intézmény vezetése a következő évtizedekben illetékes helyeken folyamatosan szorgalmazta az épület kibővítését (emelet-ráépítéssel), de sokáig eredmény nélkül. Huszti az átköltözésben viselt szerepét Schilling ugyanekkor így értékelte: „Huszt József bölcs vezetésének köszönhetően, hogy a főiskola sikeresen kiállotta az áthelyezéssel és átszervezéssel járó megrázkódtatásokat és viszontagságokat. A főiskola öreg, de egészséges, erőteljes fája új gyökereket mélyesztett új talajába. Huszt Józsefnek elévülhetetlen érdeme, hogy a tanárképző főiskola, amelyet éveket át a megszüntetés veszedelem fenyegetett, fennmaradt, és a fejlődés magasabb fokára emelkedett. Meg volt győződve arról, hogy a főiskola újjászervezésével, tanulmányi idejének négy évfolyamra való emelésével és az egyetemi kooperáció rendszeresítésével elérte az optimumot, elérte a maximumot. Szent kötelességének tartotta, hogy a főiskola új szervezetét fenntartva, minden támadás ellen megvédje és teljesen kiépítse.”²⁹

A szegedi első, 1928/29. tanév, tehát a fenti szervezeti kereteknek megfelelően kezdődött. A miniszter az intézmény operatív vezetését ellátó igazgatótanács elnökévé Huszt Józsefet nevezte ki, a Főiskola ügyvezető igazgatója pedig – Jugovics Lajos³⁰ néhány napos igazgatása után – Galamb Sándor³¹ lett. A Főiskola 12 rendes

²⁸ Schilling Gábor 1944, idézi Bereczki 1996:26

²⁹ Idézi Bereczki 1998:129

és több óraadó, illetőleg megbízott előadó tanárral kezdte meg működését. A tanárok heti óraszámát 12 órában határozták meg. A főszakcsoportok szaktudományi óráinak megtartása a rendes tanárok feladata volt, a mellékszakok óráit pedig a meghívott előadók tartották.

Mint fentebb bemutattuk, az áthelyezéssel csupán egy-két tanár vállalta az oktatást az új helyen is, ezért tehát a tanárképzés lényegében új összetételű tanári karral kezdődött meg Szegeden. Az oktatás ekkor tizenegy tanszék szervezeti kezei között zajlott. A tanszékek a következők voltak: 1. Filozófia-pedagógia (vezető: Mester János³²); 2. Magyar nyelvtudomány (Erdélyi Lajos); 3. Magyar irodalomtörténet (Galamb Sándor és Pitroff Pál³³); 4. Német nyelv és irodalom (Moór Elemér³⁴); 5. Történelem (Eperjessy Kálmán³⁵); 6. Földrajz (Littke Aurél³⁶); 7. Állattan (Abonyi Sándor³⁷); 8. Növénytan (Greguss Pál³⁸); 9. Vegytan-ásványtan (Jugovics Lajos); 10. Mennyiségtan (Szőkefalvi Nagy Gyula³⁹); 11. Természettan (Frank János⁴⁰).

Mint láthatjuk a harmincas évek elején jónéhány vezető oktató eltávozott az intézményből, néhányan (elsősorban az idősebb nemzedék tagjai) elhunytak, többek pedig egyetemi tanári kinevezést nyertek el.

Voltak azonban a klebelsbergi vízióknak ellenzői is. Közülük a Szegedre került oktatói kar egy tagja, Greguss Pál a növénytan tanára – e dolgozat szerzője úgy vélelmezi, hogy az átalakítást-átstruktúrázást-összevonást-áthelyezést körülölelő információhiányból adódóan – a szkeptikusok táborát erősítő fellépést határozott el. Greguss az OPIE 1932. január 10-én tartott ülésén „Főiskolánk hallgatósága és a mostani egyetemi kooperáció” című előadásában éles szavakkal kritizálta a bevezetés oktatáspolitikai körülményeit és legfőképpen azt, hogy mindez a két tanári kar véleményének kikérése, és bevonása nélkül zajlott. *„Teljesen tájékozatlan a polgári iskolai tanárság a tekintetben, milyen miniszteri rendelettel helyezték le a két főiskolát Szegedre, miként egyesítették a kettőt egy főiskolává, van-e jóváhagyott Szervezeti Szabályzata stb. [...] Annyi tény, hogy a két főiskola egyesítéséről, lehelyezéséről, a fele-*

³⁰ Jugovics Lajos főiskolai tanár 1928–1932, ügyvezető igazgató (1928), igazgató tanács tagja (1928–1932).

³¹ Galamb Sándor (1886–1972) főiskolai tanár, igazgató (1928–1932).

³² Mester János (1879–1954), főiskolai tanár (1928–1930).

³³ Pitroff Pál (1884–1965) főiskolai tanár (1928–1930).

³⁴ Moór Elemér (1891–1974) főiskolai tanár (1929–1942).

³⁵ Eperjessy Kálmán (1893–1976) főiskolai tanár (1928–1957), címzetes főiskolai igazgató (1943–1945), főigazgató (1945–1949)

³⁶ Littke Aurél (1872–1944) főiskolai tanár (1928–1938).

³⁷ Abonyi Sándor (1880–1930) főiskolai tanár (1928–1930).

³⁸ Greguss Pál (1889–1984) főiskolai tanár (1928–1940).

³⁹ Szőkefalvi-Nagy Gyula (1887–1953) főiskolai tanár 1928–1939).

⁴⁰ Frank János (1880–1970) főiskolai tanár (1921–1940).

kezeti képzők megszüntetéséről szóló miniszteri rendelet még a mai napig sem jelent meg, pedig az egyesített főiskolám immár a negyedik éve működik. Az is tény, hogy a főiskolának még a mai napig sincs jóváhagyott Szervezeti Szabályzata. [...] Minthogy az utóbbi időben éppen az OPIE elnöksége részéről – és talán éppen a fenti okok miatt – ismételtelen leíratott az a terv, hogy a 60 éves Alma Matert mint ilyet szüntessék meg, és mint önálló fakultást kebelezzék be az egyetembe, vagy más cél miatt áldozzák fel, minden polgári iskolai tanárban, tehát bennem is jogosan felmerülhet az a gondolat, vajon időszerű-e ez a kívánság, nyer-e valamit ezzel a polgári iskolai tanárság, de még inkább a legnemzetibb polgári iskola. [...] Minden más főiskola lehetne vidéken, csak a maga nemében egyedülálló polgári iskolai tanárképző főiskola nem. [...] A mostani kooperáció a négyéves tapasztalat szerint nem vált be, és gy feltétlenül revízióra szorul.”⁴¹ Greguss statisztikai alapokon nyugvó és értékes elemző kritikáját az OPIE elnöksége 1932 január 15-én kiadott állásfoglalásában elvetette.⁴²

A kialakult vitát⁴³ Karafiáth Jenő⁴⁴ kultuszminiszter a főiskola igazgatóságának címzett levelével zárta le, melyben kifejti, hogy a szegedi tanárképzés szervezeti kérdéseivel foglalkozni nem akar, mert véleménye szerint az intézet még túlságosan fiatal, ahhoz hogy annak mélyebb átszervezésén gondolkozzanak.

Az egyetemmel együttműködésben képzett hallgatók első nemzedéke 1933 június 11-én vette át a diplomáját, összesen 63-an kaptak tanári oklevelet, mely közül 36% kitűnően, közel a fele jeles rendűen és 14%-uk jó rendűen végeztek. „A főiskola 60 éves, de egészséges, erőteljes fája új gyökeret mélyesztett új talajába és új, biztos alapokra helyezkedett” – mondta tanévzáró beszédében az akkori főigazgató Littke Aurél⁴⁵.

⁴¹ Greguss Pál elemzése a Polgári Iskolai Tanáregyesület Közlönyében 1932 februárjában jelent meg. Idézi Bereczki 1998:140

⁴² „Rendíthetetlenül ragaszkodunk az egyetemmel kooperált 4 éves tanárképzés rendszeréhez. Ennek leépítése, visszafejlesztése vagy akár csak az egyetemtől való elszakítása ellen is már jó előre a leghatározottabban óvást emelünk.” – idézi Bereczki az OPIE 1932. január 15-i határozatát. (1998:141)

⁴³ A Polgári Iskolai Tanáregyesület Közlönyében több írás is megjelent ebben a témában, például 1933 áprilisában „A polgári iskolai tanárképzés” és ugyanott a „Tanárképző főiskolánk bajai” című írások. A vita tulajdonképpen két platform, az egyetemmel kooperált, illetve az 1928 előtti önálló intézmény mellett lándzsát törő véleménycsoportok között zajlott. E vitával kapcsolatban Berecki megjegyzi, hogy „az egyetemi kooperáció körüli évekig tartó vita nem okozott zavart az egyetemi és a főiskolai tanárok kapcsolatában sem az oktatómunka, sem pedig a személyes érintkezés területén. Az is természetes volt, hogy a főiskola tanárai rövid időn belül címzetes, rendkívüli vagy rendes egyetemi tanári kinevezést kaptak” Berecki 1998:143.

⁴⁴ Karafiáth Jenő (1883-1952) vallás- és közoktatásügyi miniszter (1931. december 16 – 1932. október 1.) (Ld. még T. Kiss Tamás 2002)

⁴⁵ Littke Aurél 1932. október 18-tól a Budapestre helyezett Galamb Sándor után lett a főiskola főigazgatója.

Az intézmény hallgatói létszám-adatait⁴⁶ a következő adatsor szemlélteti:

1928/29. tanév	285
1929/30. tanév	269
1930/31. tanév	169
1931/32. tanév	260
1935/36. tanév	334
1939/40. tanév	495
1940/41. tanév	519

A létszámváltozások mögött sokféle társadalmi, közoktatás-politikai, és gazdasági ok húzódott meg, melyet Karády Viktor és Valter Csilla (1990) teljes összefüggésében vizsgált, bemutatták az intézmény hallgatóinak származását, vallását, a nemek szerinti megoszlást és a társadalmi környezet valamint az oktatáspolitikai rendszer összefüggéseit.

A hallgatók világát bemutatandó meg kell említenünk, hogy a képzési idő háromról négy évre történő emelése és a képzési szerkezet helybenhagyása miatt úgy gondolhatnánk, hogy valamelyest csökkent a hallgatók óraterhelése, azonban ha figyelembe vesszük az egyetemen hallgatandó órák számát, akkor azt kell mondjuk, hogy a hallgatók terhei növekedtek.

A képzést lezáró képesítés kiadásának körülményei rendeletileg kerültek szabályozásra.⁴⁷ Az 1930/31 tanévben megjelent dokumentum kimondta, hogy a polgári iskolai tanári képesítést a jövőben csak a szegedi polgári iskolai tanárképző főiskolával kapcsolatos Tanárvizsgáló Bizottság adhat.

AZ ÁTALAKÍTÁS TOVÁBBI TÖRTÉNESEI: AZ INTÉZMÉNY SZERVEZETI ÉS KÉPZÉSI RENDJÉNEK MEGALKOTÁSA

Az 1934/35. tanévben az első – ma, az ezredfordulós egyetemi integráció kedvelt szavával úgy mondanánk „inkubációs” időszak – után került sor a tanterv lé-

⁴⁶ A hallgatói adatok bővebb elemzése itt: Karády–Valter 1990

⁴⁷ A 612-05/2-1930 számú rendelet a képesítővizsga két fokát határozta meg. Az alapvizsgálat írásbeli és szóbeli részből állt, a képesítő vizsgálat pedig írásbeli és szóbeli részből, továbbá gyakorlótanításból állt. Az alapvizsgálaton csak pedagógiából, illetve filozófiából kellett zárthelyi dolgozatot írni, továbbá a képesítővizsgálaton egy házi dolgozatot (az egyetemen is hallgatott tantárgyakból) és egy másik szaktárgyból a bizottság elnöke által kijelölt téma alapján egy zárthelyi dolgozatot kellett írni. A gyakorlati tanítást, melynek tárgyát a gyakorlóiskola igazgatója és a pedagógia tanára határozta meg, csak az egyik szaktárgyból kellett tartani. A rendelet a Tanárvizsgáló Bizottság elnökének a főiskola igazgatótanácsának elnökét, alelnökének pedig a főiskola igazgatóját határozta meg.

nyegi átalakítására és szoros összefüggésben ezzel a Szervezeti Szabályzat megalkotására.⁴⁸ E dokumentum⁴⁹ rögzítette az új tanterv tartalmát és szakcsoportjait, noha meghagyta a négy korábban bemutatott szakcsoportot, ugyanakkor pedig egyes szaktudományok tekintetében (például a természettudományok esetében) tartalmi és elrendezés-beli változásokat eszközöltek. Itt kell elmondanunk, hogy ez a négy szakcsoportos tantervi koncepció egészen 1947-ig tehát tulajdonképpen a jogutód Állami Pedagógiai Főiskola létrehozásáig érvényben maradt és diplomás pedagógusok százainak képzését határozta meg.

Az 1934/35-os tanterv szakcsoportjai:

- A) Nyelvi irodalom és történettudományi szakcsoport német nyelvvél;
- A) I Nyelv-irodalom és történettudományi szakcsoport német nyelv nélkül;
- B) Földrajz-természettudományi szakcsoport;
- C) Mennyiségtan-természettudományi szakcsoport.

A kiegészítő szakkörök:

- 1) ének
- 2) testgyakorlás
- 3) gyors- és gépírás
- 4) női kézimunka (az 1935/36. tanévtől)
- 5) mezőgazdaságtan (csak férfi B/ szakosoknak az 1933/34. tanévtől)
- 6) háztartástan-gazdaságtan (csak nőknek az 1941/42. tanévtől)

Az 1934/35. évben elindult tantervnek az egyik legnagyobb újdonsága az volt, hogy kiegészítő szakkört minden hallgatónak kötelező volt választani és abból képesítést is szerezni. Ez alól csak az A) szakcsoport (tehát a német nyelvvél kapcsolt magyar nyelv, irodalom és történelem) szakcsoportos hallgatók voltak kivételek.

Az 1934/35. évi tanterv minden szakcsoportra kötelezően előírt tantárgyai:

- 1) Bevezetés a filozófiába, lélektan, logika és ismeretelmélet
- 2) Pedagógia
- 3) A filozófia története
- 4) A pedagógia története
- 5) Etika
- 6) Tanítási gyakorlat
- 7) Testgyakorlás
- 8) Karének

⁴⁸ A Szervezeti Szabályzatot az intézmény 1933/34. tanévében alkották meg. A dokumentumot a minisztérium 1935. január 25-én hagyta jóvá 12228-34/IV. sz. rendeletével.

⁴⁹ CSML VIII. 19. 2. doboz 459/1931

9) Szaktárgyi módszertanok

10) Közgazdaságtan és jogi ismeretek

Az intézménytörténet e fejezetének feldolgozása során nem győzzük hangsúlyozni a Huszti tudományszervező munkásságának eredményeként megjelent dokumentum kiemelt szerepét a szegedi tanárképzés kereteinek meghatározásában, alapjainak lerakásában. A szervezeti szabályzat, melynek teljes címe „Az állami polgári iskolai tanárképzés szervezete” a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter 1935. január 25-én kelt, 12228-34/IV. sz. rendelete alapján jelent meg. A Szervezeti Szabályzat kimondja:

„1.§ Az állami polgári iskolai tanárképzés a Szegeden felállított polgári iskolai tanárképző főiskolán megy végbe, mely a szegedi M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi és mennyiségtan-természet-tudományi karaival együttműködésben megállapított tanterv szerint képez polgári fiú- és leányiskolák számára tanárokat és tanárnőket.

[...]

3.§ A tanárképző főiskola közvetlenül a M. Kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter felügyelete alatt áll.

4.§ A főiskola tudományos és gyakorlati feladatához képest két fő tagból áll: az elméleti és gyakorlati szaktudományi képzést adó tanárképzőből és a vele összefüggő, az iskolai gyakorlati képzést szolgáló gyakorló polgári iskolából.

[...]

6.§ A tanárképző főiskolát tíz tagból álló igazgatótanács vezeti, mely a tanárjelölteket kétfelé ágazó tanulmányaikban, az egyetemen és a tanárképzőben irányítja. Az igazgatótanács feladata az egyetem két kara és a tartárképző között a zavartalan tanulmányi együttműködés szabályozása, s általában a tanárképzőt érintő fontosabb szentélyi, tanulmányi és anyagi ügyekben való javaslatétel, illetőleg döntés. Tagjai: lehetőleg minden tanulmányi szakcsoportnak egy-egy egyetemi és egy-egy tanárképző főiskolai tanára. Elnöke mindig egyetemi tanár, ügyvezető alelnöke, aki egyúttal a tanárképző igazgatója, a tanárképzőnek egyik rendes tanára.

7.§ Az elnökön és az alelnökön, továbbá a gyakorló iskolai igazgatón kívül az igazgatótanácsnak 5-5 évre kinevezett hat tagja van: három egyetemi és három tanárképzői rendes tanár a polgári iskolai tanárképzésnek lehetőleg minden szakcsoportjából.

[...]

11.§ A tanárképző tanári testületét rendes tanárok és megfelelő számú beosztott, illetőleg óraadó tanár alkotják. [...] A tanárképző rendes tanárainak legmagasabb kötelező óraszámja 12.

[...]

13.§ A főiskolai tanári állásra tudományos irodalmi és gyakorlati úton igazolt rátermettség minősít. A tanári illások betöltésénél egyenlő rátermettség esetében első sorban egyetemi és műegyetemi magántanárok, vagy más főiskolánál működő tanárok vétetnek figyelembe, másodsorban oly középiskolai és tanítóképző intézeti tanárok, akik szaktudományukat irodalmilag is művelik.

[...]

19.§ Az egyes tanszékek mellé beosztott tanerők, vagy díjtalan gyakornokok az illető szaktanár közvetlen felügyelete és rendelkezései alatt állanak.

[...]

21.§ A tanárképző főiskola tanári testülete a tanévfolyamán havonként ülést tart, melyen számba veszi a tanárképző főiskola tagjainak tanulmányi haladását és egész magatartását továbbá esetleges javaslatokat tárgyal, melyeket a testület az igazgatótanács elé óhajt terjeszteni.

[...]

26.§ A tanárképzés a főiskolán szakcsoport-rendszer szerint megy végbe, mely a szaktudományok kapcsolata és a polgári iskola szükséglete szerint igazodik. A szakcsoportok szakkörökből alakulnak.”

E fejezet egyik leghangsúlyosabb része „A tanárképző főiskola és az egyetem együttműködése” címet viselő szakasz.

„30.§ A főiskola hallgatói a tanárképző tanulmányi rendjében kiszabott előútlásokon kívül választott szakcsoportjuk egyik szakköréből, illetőleg annak egyik szaktárgyából a M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Bölcsész-, nyelv- és történettudományi, illetőleg mennyiség- és természettudományi karán is kötelesek előadást hallgatni s e célból az egyetemre rendkívüli hallgatóul beiratkozni. Az egyetemen választható szaktárgyak a következők: magyar nyelv, magyar irodalom, történelem, német nyelv és irodalom, földrajz, állattan, növénytan, ásványtan, vegytan, mennyiség- és természettan. Az igazgatótanács külön engedélyével választható ezek egyike helyett a filozófia, vagy pedagógia is. Az egyetemen hallgatók előadások óraszámát a választott szaktárgy követelményeihez igazodik. Minden egyes hallgatóra nézve a tanárképzőnek a megfelelő szakcsoportot képviselő igazgatótanácsai állapítják meg feléről-felére az egyetem mindenkori tanrendje alapján az egyetemen hallgatók előadásait.”

Mindezek után külön fejezet foglalkozik a gyakorlóiskolával:

„32.§ A gyakorlóiskola, mint a tanárképző főiskola egyik alkotórésze, mint a polgári iskola.

33.§ A gyakorló polgári iskolának négy fiú- és négy leányosztálya van. A gyakor-

ló polgári iskola egyes osztályaiba legfeljebb 25-25 tanuló vehető fel.

[...]

41. A főiskolai hallgatók gyakorlati kiképzésének általános elveit, menetét és munkarendjét külön szabályzat irányítja. [...] A hallgatók gyakorlati tanításainak előkészítésében, megtartásában és megbírálásában, a főiskola pedagógus tanárának vezetése alatt a gyakorló iskola illetékes tanárai, továbbá a tanárképző érdekelt szaktanárai együttesen vesznek részt.

[...]

42. A gyakorló iskola tanártestületének értekezleteire a tárgysor előzetes közlésével a főiskola igazgatója és pedagógus tanára meghívandó.”

A tanulmányi szabályzat külön részben foglalkozik a hallgatók jogviszonyával (például kimondja, hogy a főiskola magánúton nem végezhető), a tanárképzőbe való felvételével, valamint az egyetemre való beiratkozással, az előadások látogatásával, a kollokviumok rendjével, az értékeléssel, az osztályzással.

A dokumentum ezen, II. része a Tanulmányi Szabályzat címet viseli. Ugyancsak külön részt (a III. számmal jelöltet) rendel a Fegyelmi Szabályzatnak, melyben lehatárolja a fegyelmi felelősség területét és meghatározza a fegyelmi büntetések rendszerét is.

Az 1935. évi rendelet e részletei alapján is láthatjuk, hogy valóban jelentős szervezeti és tartalmi átalakítást hajtottak végre a polgári iskolai tanárképzésben.⁵⁰ A szervezeti átalakítást minden korabeli értékelés Huszti József érdeméért⁵¹ könyvelte el. Nyugdíjba vonulásakor a Kratofil Dezső⁵², a gyakorló iskola igazgatója búcsúztatta így:

„Méltóságod 15 éven át a legnehezebb időkben vezette a Budapestről Szegedre áttelepített főiskolát. Valóban a Mindenható kegyének és bölcs rendelkezésének kell tekintenünk azt, hogy az iskola kormányzata ezekben az években éppen Méltóságod kezeiben volt. Erre az időre esik az 56 éven át Budapesten székelő főiskolának Szegedre való áttelepítése s az így áttelepített főiskola új szervezetének kiépítése. Méltóságod érdeme az hogy előrelátó bölcsességével ezt az új szervezetet úgy alkotta meg, hogy abban a budapesti régi főiskolák nemes hagyományait és az 56

⁵⁰ A rendelet kiadásának évében, 1935-ben ünnepelte Magyarország Horthy Miklós kormányzóvá választásának 15. évfordulóját. Ebből az alkalomból a hálás szegedi oktatói kar elhatározta, hogy platánfákat ültet a főiskola udvarán. Az öt platánfa ma is áll a JGYPK Boldogasszony sugárúti épületének belső udvarán.

⁵¹ Huszti József 15 éven át, 1928-tól 1943-ig töltötte be az igazgatótanács elnöki tisztét. Noha közben (1934-ben) kinevezték a Pázmány Péter Tudományegyetemre rendes tanárnak, igazgatótanácsi tisztségét megtartotta.

⁵² Kratofil Dezső 1933-tól vette át a Gyakorló Iskola vezetését Szenes Adolftól, annak nyugdíjba vonulása után.

éves múlt értékes tradícióit a polgári iskolai tanárképzés érdekeinek megfelelően mind átmentette. Ma már tisztán látjuk, hogy az új szervezetet meghatározó alapelveket az eltelt 15 év tapasztalatai teljes mértékben igazolták. De Méltóságod 15 évi működéséhez kapcsolódik a főiskola új tanulmányi rendjének, a tanárvizsgálati szabályzatnak, a gyakorló polgári iskola új szervezetének kidolgozása, a polgári iskolai tanárképzés lényeges szerveinek: a kiegészítő szakköröknek a magyar polgári iskolák tanulmányi és nevelési céljához igazodó kiépítése, a főiskola épületének az adott viszonyokhoz lehetséges kibővítése.”

Huszi József tevékenységét annak nyugdíjba vonulásakor tartott értékelő beszédében (1943-ban) Schilling Gábor a Főiskola igazgatója hasonlóképpen látta:

„Az új Főiskola az újjászervezés és a vele kapcsolatos változások összehatása következtében a polgári iskolai tanárnak egy új típusát teremtette meg, amely a múlt nemes hagyományainak megtartása mellett gazdagabb szellemi tartalommal, magasabb színvonallal, nagyobb nevelő értékkel, és modern alapos didaktikai készséggel lép az élet küzdőterére.”³³

Ugyanerre a következtetésre jut a polgári iskolai tanárképzés átszervezésének vizsgálata során Karády Viktor és Valter Csilla (1990). Kifejtik, hogy véleményük szerint a reform többdimenziójú célt szolgált a korabeli politikai és oktatáspolitikai színpad eseményei között:

- Szimbolikus gesztus volt Szeged választópolgárainak.
- Biztosította a szegedi egyetem bölcsész- és természettudományi karának diákokkal való ellátását.
- Az két jogelőd összevonása és a jogutód közös igazgatása az egyetemmel a gazdaságosság, a takarékoság szempontját jelentette.

Karádyék további fontos oktatáspolitikai összefüggésekre is rámutatnak:

- 1) Megerősítette az állami hegemóniát a magyar felsőoktatás egyetlen világi területén, ahol ugyanakkor számottevő egyházi konkurencia létezett.
- 2) Másrészt az egyetemmel való szoros együttműködés miatt a főiskola kiszakadt addigi intézményei a tanítóképzők környezetéből, majd egy magasabb státuszt nyert el. „A szegedi főiskola sajátossága maradt, hogy nem követelt érettségit, de hallgatói mégis egyetemi szintű oktatásban részesültek. Így tölthetett be egyedülálló módon egyfajta híd szerepet az elemi és az egyetemi szintű oktatás között.”³⁴

³³ Idézi Bereczki 1996:28

³⁴ Karády-Valter 1990:35.

- 3) A főiskola vidékre helyezése a rendszer végéig egyedülállónak bizonyuló decentralizációs kezdeményezés volt.
- 4) A két eddig külön működő (a női és férfi hallgatókat külön-külön oktató) főiskola koedukációs intézménnyé alakítása jelentős modernizációs esemény volt.

AZ ÚJ SZERVEZETI KERETEK ÉS A KÉPZÉSI REND ÉRTÉKELÉSE

A miniszter koncepcióhű intézkedéseit feltétlenül pozitívan értékelhetjük, ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy az új szervezeti forma negatív vonásokat is tartalmazott, melyekre az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület tagjai – mint már korábban bemutattam – az új szervezeti szabályzat első vitája alkalmával is felhívták a figyelmet. Úgy véljük szükséges röviden bemutatni Huszti reformjának negatív és pozitív foglalatát.

Nagy eredményként értékelhetjük azt is, hogy a főiskolai hallgatók előadásokat hallgathattak az egyetemen és ott kollokválniuk is kellett, hiszen ez a szakterületi képzés színvonalát nagymértékben emelte.

A kialakult rendszer szerint a főiskola adta meg a tudományos rálátást, a kompendiumot, az egyetem pedig a tudományos vizsgálódás részleteibe vezette be a hallgatókat. Mindennek következtében, noha a hallgatók tanulmányi terhelése nőtt, ám emelkedett a polgári iskolai tanárok szakmai tekintélye is, s ez óriási eredmény volt.

Az intézmény korábban bemutatott, a tanítóképzők sorából kiemelő „fél-egyetemi” voltát pozitív és negatív felhangok is kísérték. Az egyetemen a rendkívüli hallgatóknak (ilyenek voltak a főiskolai áthallgatók) sárga indexük volt, sőt a Szervezeti Szabályzatban meghatározott alacsony óraszám miatt tanulmányaikat nem ismerték el egyetemi végzettségnek, mely azzal járt, hogy doktorálási joguk nem volt. A főiskolásoknak az egyetemen lévő rendkívüli hallgatói státuszukból adódóan (és amiatt) tulajdonképpen továbbra is fennmaradt az a társadalmi mobilitás-beli zártság/különbség, mely a gimnáziumot végzett (érettségizett) hallgatók és a tanítóképzőt végzett (képesítővizsgát tett) hallgatók – a rendkívüli hallgatók – között eddig is megvolt.⁵⁵

⁵⁵ A hallgatói jogviszony kérdésköre később is kísérője volt a szegedi egyetem és a főiskola közös életének. 1942-ben az egyetem vezetősége azzal a javaslattal fordult a főiskolához, hogy az járuljon hozzá ahhoz, hogy a főiskolai hallgatók intenzívebben kapcsolódjanak be az egyetem tanulmányi rendjébe. Mindennek oka az volt, hogy az 1941/42-es tanévre az egyetemre csak 80-80 hallgató iratkozott be, melynek következtében volt olyan évfolyam, illetve szakcsoport, ahol csak egy-egy hallgató akadt. A Főiskolának ugyanebben az időben több mint 600 hallgatója volt. A főiskola tanári kara nagyon határozottan visszautasította a javaslatot: „A Főiskolát a javaslat pusztán korrepetáló intézetté, afféle jo-

Az átszervezés kiemelte a főiskolát addigi intézményes környezetéből, melynek a következménye lett az is, hogy véget ért Gyertyánffy István⁵⁶ által nagy gonddal megvalósított iskola-komplexum, a Paedagogium⁵⁷ működése. Pedagógiai szempontból vitathatatlan, hogy Gyertyánffy István azon elképzelése, mely szerint az a tanuló, aki egy egységes szellemű, irányítású intézetben nő fel (s járja végig az elemi iskolát, polgári iskolát, tanítóképzőt, polgári iskolai tanárképzőt s esetleg a tanítóképző-intézeti tanárképzőt), az már a kisgyermek kortól átítatódik egy erőteljesen megalapozott pedagógiai szellemmel, hivatástudattal.

Voltak, akik úgy vélték, hogy az átszervezéssel az intézmény önállósága is megszűnt, hiszen az igazgatótanács felállítása és az egyetemmel történő előírt együttműködés a főiskola számára függő helyzetet teremtett (annak ellenére, hogy a személyi és munkakapcsolatok napi szinten is barátságosak és kooperatív hangulatúak voltak), hiszen a Főiskola tanári karának – a Szervezeti Szabályzat értelmében – a fontos szervezeti és tartalmi kérdésekben ki kellett kénni az igazgatótanács, illetve az egyetem véleményét, döntését.

Gyertyánffy iskolamodellje (ld. 47. lábjegyzet) a hazai hagyományosan német/porosz felsőoktatási szisztémába a francia modellt emelte be. Az 1935-ös reform Szervezeti Szabályzattal Huszti – mivel koncepciójának az egyetemi kooperáció megvalósíthatósága volt a fő vonala – a magyar egyetemek struktúráját vonatkoztatta ide és a polgári iskolai tanárképzést a középiskola tanárképzők analógiájára alakította ki, ám ezzel megszűntek azok a pedagógiai értékek, amelyekkel a korábbi, Gyertyánffy által megalkotott szervezet rendelkezett.

A mindent érintő átszervezés lezárulásával a harmincas évek derekától tulajdonképpen nyugodt mederben folyt az oktatás. Bereczki Sándor mutat rá, hogy az elvarratlan szálak, megoldatlan, vagy csak félig megoldott kérdések, és a személyes érdekek és sértettségek miatt azonban újra és újra viták alakultak ki.⁵⁸ Az új

gi szemináriummal fokozná le, a tanárok csupán azokkal foglalkozhatnak, akiket a szakmák kevésbé érdekelnek, míg a legnagyobb érdeklődést mutató legkiválóbb tanítványokat teljesen át kellene engedniök az egyetemnek. Ez a főiskolai tanárok anyagi meg rövidítését is magával hozná. Akadna-e majd a jövőben valamirevaló tanár, ki olyan főiskolára pályáznék, ahol a tanár és a tanítvány részéről csak unott, kedvetlen korrepetálás folyik a nem kedvelt tárgyakból? Ez a Főiskola halálát jelentené.” Idézi Bereczki 1996:32

⁵⁶ Gyertyánffy István az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola (Paedagogium) igazgatója 1873/74 – 1895/96.

⁵⁷ A Paedagogium, azaz az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola 1873-tól 1928-as Szegedre helyezéskéig Budán működött. Helyét az 1925-ben megszervezett Testnevelési Főiskola vette át, lakta be. A Paedagogium képzési rendszere az alapításakor magában foglalta az 1868. XXXVIII. tc. népiskolai rendszerének valamennyi iskolatípusát. Gyertyánffy a kialakításkor a párizsi École Normal Supérieur tanárképzési szervezeti rendjét vette alapul.

⁵⁸ Bereczki 1996

képzési rendszer ellenzői leginkább az összeboronálásnak azt a részét támadták, mely szerint a főiskola diákjai az egyetemnek csak rendkívüli hallgatói lehetnek, mely mivel egyetemi polgárjoggal nem jár, megalázó a számukra. Huszti ugyanakkor azzal érvelt, hogy a rendkívüli hallgatói jelleg nem jelenthet degradálást, mert az ilyen hallgató ugyanúgy elmélyedhet az egyetemi tanulmányokban, mint a többiek. „A részletekben mindig lehet, sőt állandóan kell módosítani az életből nyújtott tanulságok alapján. – zárta le a vitát Huszti – Arról azonban, hogy a jövőben a tudományos kiképzésből a polgári iskolai tanárjelöltek kikapcsolatassanak, többé józanul alig lehet szó”⁵⁹

Huszti az új szervezet egyik előnyét éppen abban látta, hogy nem vágta el az útját az elemi iskolai tanítók felemelkedésének, ugyanakkor Huszti álláspontja a doktorálási vitában jól mutatja az egyetem felfogását: „Csak olyan megoldás felel meg az egyetem szellemének, amelyet nem a főiskola, még kevésbé a felügyeleti hatóság, hanem az egyetemen maguk az egyetemi professzorok kezdeményeznek.”⁶⁰

1937-beti, az Országos Felsőoktatási Kongresszuson elmondott beszédében Huszti József kiemelte azt, hogy a tanárképzés új rendje Szegeden kedvező eredményeket hozott, mivel fokozta a szakmai felkészültséget anélkül, hogy a hivatástudatot és a gyakorlati készséget csökkentette volna.

A társadalmi környezetről szólva meg kell említenünk, hogy az oktatáspolitikai színpad aktorai közül a polgári iskolai tanárok kezdetben helyeselték a kooperációs rendszert, azaz az főiskolának az egyetemhez való közelítését, mivel úgy vélték, hogy végzettségüket ezentúl az egyetemi végzettséggel egyenrangúnak ismerik majd el, és ezáltal anyagi helyzetük és a társadalmi presztízsrangsorban elfoglalt helyük is javulni fog. Ám ez nem következett be. A harmincas évek második harmadára tanárok közül egyre többen követelték az egységes tanárképzés megvalósítását, azt tehát, hogy a polgári iskolai tanárképzés kizárólag az egyetemen történjék.⁶¹ Klebelsberg Kuno halála (1932) után felerősödtek azon vélemények, is melyek szerint az intézményt akár vissza kellene költöztetni Budapestre.⁶² Ezen törekvéseket azonban a minisztérium, a város, az egyetem, sőt maga a Főiskola igazgatója is visszautasította.

⁵⁹ Idézi Bereczki 1998:148

⁶⁰ Idézi Bereczki 1996:32

⁶¹ 1940-ben az országos Polgári Iskolai Tanáregyesület felhívása nyomán a polgári iskolai tanárság 98%-a az egységes tanárképzés mellett foglalt állást.

⁶² Bereczki Sándor (1996) leírja, hogy ekkor a főiskola tanári kara is tett bizonyos lépéseket a visszahelyezés érdekében. Például a minisztériumba felterjesztés küldtek, melyben a visszaköltözés melletti érveiket felsorolták. Sőt a főiskola hallgatósága – vélhetően a tanári kar hatására – az 1932-ben Szegeden megtartott bölcsészkongresszuson a Szegedről való elküldözés szükségességét hangoztatta. E vélemény képviselői a következő érveket fogalmazták meg: Szeged városa nem alkalmas a tanárképzésre, mert geopolitikai fekvé-

A harmincas évek végére az új szervezeti és tanulmányi rend fokozatosan megszilárdult, melynek alapvető dokumentuma volt az 1935-ben megjelent Szervezeti Szabályzat. Jelentőségét jól ábrázolja, hogy (mint fentebb bemutattuk) meghatározta a kooperáló tanárképzés helyzetének stabilizálódását és az egyetemmel összekapcsolt tanárképzés tartalma, módszerei, szervezeti keretei mind egységesebb rendszerré ötvöződtek. A viták lassan elcsendesednek és az átszervezés befejeződése után a polgári iskolai tanárképzés szakmailag magasabb színvonalon, nyugodt rendszerbeli feltételek között folyhatott tovább.

ÖSSZEGZÉS

A szegedi felsőoktatás történetének neveléstudományi tudományos iskolái, képzőhelyei közül a jelenlegi Juhász Gyula Pedagógusképző Kar jogelődjét, az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolát Szegedre kerülésének történései, az oktatási munka körülményei és az ország akkori oktatáspolitikai helyzete szempontjából is jelentős oktatástörténeti manifesztációként tarthatjuk számon.

A főiskola szegedi működésének munkaszervezeti és szakmai tartalmi kérdéseit jelentősen meghatározó dokumentumok elemzésén keresztül közelebb kerüthettünk a korszak mélyebb megértéséhez. Ugyanakkor pedig a húszas-harmincas évek hazai intézménytörténetének ezen szegmentuma nem minden tanulság nélküli napjaink embere számára sem.

A szegedi pedagógusképzés fellelgvárának fejlődéstörténete ám nemcsak a politikai színpad szereplőinek, hanem az intézeti igazgatóknak⁶³, az igazgatótanácsnak és vitatkozó oktatóknak az érdeme és közös munkájuk gyümölcse volt.

El kell azonban mondani azt is, hogy a szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola szegedi megtelepedése, és további léte (továbbélése) szempontjából az oktatáspolitikai vezető irányítói (elsősorban Klebelsberg Kuno és később Karafiáth Jenő) elévülhetetlen érdemekkel bírnak.

se nem megfelelő, magyarán messze van az ország többi részétől, nem központi elhelyezkedésű, ezért Szegedet az ország különböző részeiből érkező hallgatóknak nehéz megközelíteni. A város infrastruktúrája fejletlen, hiszen Szegednek nincsenek múzeumai, tudományos intézetei elmaradott vidéki jellege elzárja a hallgatókat a pezsgő kulturális élettől, és ezáltal az értelmiségi létre való felkészüléstől.

⁶³ Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola igazgatói a korszakban: Závodszy Levente (1928. szeptember 26. – október 25.), Jugovics Lajos (1928. október 25. – október 31.), Galamb Sándor (1928. október 31. – 1932. október 18.), Littke Aurél (1932. október 18. – 1937/38.), Szőkefavi Nagy Gyula (1937/38 – 1938/39.)

IRODALOM

- Bereczki Sándor: A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola múltjának rövid áttekintése. In: *Belvedere Meridionale* 1996. 5-6. 17-35.
- Bereczki Sándor: *A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola története*. Szeged, 1998, JGYTF
- Devich Andor: *A szegedi főiskolai mozgalom*. Szeged, 1981, JATE
- Devich Andor: *A szegedi tudományegyetem története*. I. 1921 – 1944. Szeged, 1991, JATE
- „Életem a főiskoláért” Ábrahám Ambrus önéletrajzi írása, Írások a főiskola történetéről. Szeged, 1993, JGYTF Kiadó
- Huszi József: *Gróf Klebelsberg Kuno életműve*. Budapest, 1942
- Karáczy Viktor – Valter Csilla: *Egy országos vonzáskörű szegedi főiskola. A Polgári Iskolai Tanárképző diplomásai (1928-1950)*. Szeged, 1990, JGYTF
- Kardos József – Kelemen Elemér – Szögi László: *A magyar felsőoktatás évszázadai*. Budapest, 2000, Nemzeti Tankönyvkiadó
- Kékes-Szabó Mihály (1996): Klebelsberg Kuno egyetempolitikai törekvéseinek főbb jellemzői. *Magyar Pedagógia* 1996. 3. szám 253-260
- Klebelsberg Kuno*. (Válogatta és sajtó alá rendezte T. Kiss Tamás) Budapest, 1999, Ladányi Andor (2000): *Klebelsberg felsőoktatási politikája*. Argumentum, Budapest
- Liszes László – Zallár Andor (szerk.): *Szegedi Egyetemi Almanach 1921-1970*. Szeged, 1971 JATE-SZOTE
- Márki Sándor: *A M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem története 1912-1922*. Szeged, 1922, Szegedi Nyomda
- Miklós Péter: *Klebelsberg Kuno jelentősége a magyar és a szegedi kultúrtörténetben*. In: *Mozaikok. Európai kultúra és kisebbségi identitás a Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégióban*. Szeged, 2007, Belvedere Meridionale
- Oláh János: *Mester János élete és munkássága*. Gyula, 1998, APC-Stúdió
- Gácsér József – Pukánszky Béla: Tettamanti Béla. *Magyar Pedagógusok*, Budapest, 1989, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum
- Pukánszky Béla: Tanárképző vagy egyetem? Adalékok a kolozsvári egyetem Szegedre költözéséről (1919-1921). *Magyar Pedagógia*, 1987. 4. sz. 424-433. Interneten itt: <http://primus.arts.u-szeged.hu/%7Eepukanszk/mars/Fantom.htm> Interneten Utolsó letöltés: 2008.01.24. 20:36
- Pukánszky Béla: Repatriáló universitas – A kolozsvári egyetem Szegedre költözése. *Szeged*, 1990/10-11. 39-40
- Pukánszky Béla: Tanárképzés a Kolozsvárról Szegedre költöző egyetemen. In: *Adatok Dél-Magyarország iskolaügyének történetéből*. Budapest, 1996, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 114-123
- Pukánszky Béla: Pedagógiai és pszichológiai tudományos iskolák a szegedi egye-

temen. Interneten itt: <http://www.staff.u-szeged.hu/~comenius/pedpsz.htm>

Utolsó letöltés: 2008. február 11. 22.24

Schilling Gábor: *A szegedi évek*. In: Schilling Gábor (szerk.): *Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Évkönyve az 1942/43. tanévről*. Szeged, 1944, ÁPITF 36-46

Szentirmai László – Ráczné Mojzes Katalin (szerk.): *A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene*. Szeged, 1998, JATE

Szentirmai László – Iványi Szabó Éva – Ráczné Mojzes Katalin: *Szegedi Egyetemi Almanach 1921–1995 I.* Szeged, 1996, JATE-SZOTE

T. Molnár Gizella: *Klebelsberg, az iskolaépítő*. Szeged, 1992, kiadó nélkül

T. Kiss Tamás: *Fordulatok – folyamatok. Fejezetek a magyarországi kormányok kultúrpolitikájából*. Budapest, 2002, Új Mandátum